

ճաշակ ունեցող մտքի պտուղներ, որոնց մէջ միայն կրնայ երեւան գալ ազգի մը ինքնայատուկ ընդհանուր նկարագիրն ու մտքին տոհմային ձեւը, որոնք մասնաւորութեամբ մը եւ անձնական գոյնով մը

պիտի պիտակաւորեն գինքը մտաւորական զարգացման տարեգրութիւններուն մէջ:

ԿԱՐՕ

(ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ)

Մակարա, 1895

ԼԵՒՈՆ Գ.Ի ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆԻ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ (1)

Պ. Հայկազն Հաբէշեան «Հանգէս Ամսօրեայ»ի 1922 թ. փետր.—Մարտ միացեալ համարի մէջ եւ ապա առանձին տետրակով հրատարակել է Լեւոն Գ.ի (Հեթում Ա.ի որդին) Սաղմոսարանի մանրանկարները կարեւոր յիշատակարանների նմանահանութեամբ (2): Գլխաւոր յիշատակարանի համաձայն ստացողն է «աստուածատէր արքայն Հայոց, թագաւորն Լէոն պայպատ եւ ժառանգաւոր թագի թագաւորութեանն Հայկազեանս զարմի», որի հրամանով եւ գրուած է ՁԼԲ=1283 թուին: Սաղմոսարանը զարգարուած է սկզբնազարգերով, զարգաբերով եւ լուսանցքի զարգերով, բայց նաեւ մի ամբողջական նկարով, որ Աստուածածինն է Յիսուս գրիին, հառած մեծ եւ փառաւոր բազկաթոռի վերայ, խաչակնքում է աջ կողմից ծունկ չաքած մի ազօթարար անձի, որի գլխին մակազբուած է, «Աստուածածին/Պր.Հանէս/Ջանալէրն քեզ յանձնի»: Այս պատկերը գրտնւում է ձեռագրի սկզբում:

Հէնց առաջին ակնարկից մեր մէջ կասկած է զարթնում պատկերի և սկզբնազարգերի կամ զարգաբերի արուեստաւորի

անձի նոյնութեան նկատմամբ, պատկերի արուեստը նման է մեզ լաւ յայտնի, բազմաշխատ եւ տաղանդաւոր մանրանկարիչ Սարգիս Պիծակի արուեստին, աթոռի եւ պատկերի շրջանակի զարգարանքը, թըւչունների պատկերաւորումը Աստուածածնի գլխի երկու կողմից, բայց առաւել եւս Հանէս Ջանալերի եւ հրեշտակների գէմքերը, մասամբ եւ Աստուածածնի գէմքը կատարուած այնպիսի մի սծով, որ յատուկ է Սարգիս Պիծակին. իսկ ընդհակառակն սկզբնազարգերն ու զարգաբերը տարբեր են նորա զարգաբութեան սծից, գորահետ եւ Ո-ի մէջ ձեւացրած գէմքը: Պիծակի պատկերաբութեան մէջ գիմագծերը որոշ են, շեշտուած, մի քիչ խիստ, իսկ Ո-ի մէջ եղած գէմքը հարթ, խտալացրած, քաղցր մեզի գեղեցկութեամբ:

Այս կասկածն աւելի եւս հաստատուն կերպարանք է ստանում, երբ Հանէս Ջանալերի անձնաւորութիւնն ենք կամենում որոշել. նոյնանուն Ջանալէր ունէր Լեւոն Գ., «Յանէս Երիցանց», որի Ջանալերութեան ժամանակ Սիկիլիացիք սասցան իրենց պարգեւագիրը՝ «Ի Հայոց մեծաց թուին ՉՅ (1): Սոյն Լեւոն Գ.ին նկարել է մեր Սարգիսը (2). Հէնց թագաւորի կողքին

(1) Ձեռագիրը այժմ ժաֆ Մարտեանի սեպհականութիւնն է:

(2) Սաղմոսարան. — Գրուած Լեւոն Գ. թագաւորի համար (ՁԼԲ=1283): Վիեննա, 1922:

(1) Ալիեան, Սիսուան. 365:

(2) Անդ. 481. սես եւ 235:

կանգնած պաշտօնեան ամենայն հաւանա-
կանութեամբ այս Հանէս Չանսէրն է. որ-
քան եւ պատկերի վերարտադրութիւնը յա-
ջող չէ գէժքերի մանրամանութիւնների
նկատմամբ, բայց այստեղ եւս երկու ար-
ուեստների նմանութիւնը ակներեւ է:

Մեր կատկածն ունի հաստատութեան
եւ ուրիշ կռուան. մի երկրորդ յիշատակա-
րան, տարբեր բուն գրչից. յայտնում է,
որ Սաղմոսարանս ընծայուած է մէկին
Լեւոն Գ.ի կողմից (260ա.): Արդեօք 178բ.
եւ 260բ. յիշատակարանների եւ նախըն-
թացի գրի մէջ նմանութիւն չկա՞յ. այս
գէտքում խնդիրը բոլորովին պարզ կը լի-
նէր: Յամենայն գէտս առանց ուշադրու-
թեան չի կարելի թողնել անունների, ժա-
մանակի եւ արուեստների զուգադիպու-
թիւնն ու նմանութիւնը: Լեւոն Գ.ի Չանս-
էրը Հեթումն էր, յիշատակուած 1288
թուին. իսկ Հանէս անունով յայտնի չէ
նորա ժամանակից: Լեւոն Զ.ի ասեռա-
գպիրն էր Յովհան Գարգէլ, բայց նա ժա-
մանակով շատ ուշ էր (1):

(1) Յովհաննու Գարգելի ժամանակագրու-
րին Հայոց. Ապ./89, 185:

Այս խնդրի լուսաբանութիւնը կարելո՞ր
է մեր մանրանկարչութեան պատմութեան
համար. Սարգիս Պիծակի արուեստը այն-
քան բնորոշ է, ինքնուրոյն, որ համպուած
ենք թէ նա՛ է ստեղծել այդ իւրատեսակ
ոճը եւ յետագայ ժամանակի կողմից որ-
գեղբուել նորա ազգեցութեամբ: Հակա-
ռակ գէտքում պիտի կարծել, որ նորանից
տուջ գեո եւս եղել է մի վարպետ, որ
նոյն ոճի ստեղծագործողն է եւ Սարգիսը
նորա հետեւողը կամ շատ շատ աւելի գար-
գացնողը: Այս սեռակէտով ցանկալի էր
լսել Պ. Հաբէշեանի կամ մի այլ բանաստե-
րի կարծիքը, որը հնաւորութիւն ունի ան-
ձամբ քննել ձեռագիրը եւ տեսնել, թէ
բացի մեր ցուցումներից չկա՞ն այլ, արտա-
քին նշաններ, որ հաստատէին մեր կա-
կածները, օրինակ՝ մագաղաթի կամ գոյ-
ների նմանութիւն կամ տարբերութիւն
եւայլն:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊՍԿ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Էջմիածին